

III. PRIKAZI I RECENZIJE

Dr. sc. Marijan Biškup (priređio)

Martin Zadranin O.P.

Abstractiones de libro sententiarum (13./14. st.) Editio princeps

Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., 196 str.

Tko je autor ove knjige, rukopisa, jer sad izlazi prvi put kao knjiga? Naziva se Zadraninom i time označuje svoje podrijetlo, bio je član Lombardijske dominikanske provincije i predavao je na jednom dominikanskom učilištu u Italiji. Bio je također lektor u splitskom dominikanskom samostanu 1344. On je jedan od mnogih srednjovjekovnih komentatora Sentencija Petra Lombardskog. Sad u ruci imamo u knjigu tiskan njegov rukopis.

Evo knjige (rukopisa) iz četrnaestog stoljeća, evo predskolastičke teologije, evo dominikanca iz Zadra (13./14. st.) koji se ne poziva na Tomu Akvinskog. Moglo bi se također reći da se radi o početcima teologije kod Hrvata. Knjiga je na izvornom latinskom jeziku s bilješkama o izvorima. Svakako se radi o prvom hrvatskom sustavnom prikazu teologije jednog teologa Hrvata.

Knjiga je neka vrsta skolastičkog komentara Sentencija Petra Lombardskog u koje nas uvodi priređivač ovog djela dr. Marijan Biškup. Također nam time daje skicu ovoga djela. Kao što su Sentencije P. Lombardskog podijeljene u četiri knjige tako je i ovaj komentar organiziran na sličan način.

Tekst je na latinskome jeziku i nije preveden, što bi bilo puno pristupačnije mnogima koje zanima srednjovjekovna teologija i filozofija. A valjda ti znaju latinski pa će moći čitati ovo djelo.

Prije početka čitanja djela preporučam da se pogleda *Indeks personarum* i *Indeks rerum*. Iz ova je dva indeksa vidljivo s koliko se autora služi autor ove knjige. Također se vidi koliko je njegov interes širok. Nije određen jednom teološkom materijom. U ovoj je

knjizi sažetak srednjovjekovne teologije, prije sv. Tome Akvinskog. Iza ovoga preporučam pažljivo pogledati sadržaj djela.

Na početku nas knjiga upoznaje s autorom Martinom Zadraninom (Biškup – Šanjek) i s autorom Sentencija Petrom Lombardskim (M. Biškup).

Tekst knjige podijeljen je na dvadeset tri (23) poglavlja. Jasno je da u to vrijeme (14. st.) teologija nije bila razdijeljena na današnje discipline. Sva je bila jedna disciplina. Nema ni kristologije ni mariologije, pa ni ekleziologije. Moralka i dogmatika se prožimaju.

U prvoj je temi o vjeri – *De fide* – vidljivo da se radi o komentaru Petra Lombardskog, pa je rasprava manjkava ako se ne poznaje komentirani traktat. Malo je nama danas čudno da u raspravi o teološkim krjepostima nema diskusije o krjeposti ljubavi. Govor o njoj razliven je u svim traktatima.

U druga dva poglavlja Martin Zadranin govori o Očevoj biti – *De essentia Patris*. U ovom poglavlju komentira o Trojstvu, Božjoj moći i mudrosti, te o Božjoj volji i Božjem djelovanju. Autor nijansira Božje vlastitosti, koje nema nijedno drugo biće. Augustin mu je glavni autoritet uza sve što tumači Sentencije Petra Lombardskoga. Također je vrlo interesantno njegovo tumačenje Trojstva – *Pater et Filius sint una essentia* (31). Potpuno preuzima Augustinovo tumačenje Trojstva (str. 33...). Osobito je širok u tumačenju svemogućnosti Božje. Iz ovog atributa izvlači druge Božje attribute koji se posebno odnose na čovjeka (55).

Također je vrlo interesantan traktat *De voluntate Dei* – o volji Božjoj. Bog sve može što nije zlo. A kad Bog hoće, tada se događa stvaranje. U Bogu i njegovoj volji uvijek je bitna dobrota i pravda.

Poslije spomenutog kratkog poglavlja autor prelazi na pet poglavlja o anđelima. Anđeli mu se sviđaju i misli da o njima najviše zna: (1) kako su stvoreni anđeli, (2) o savršenstvu anđela u odnosu na vrijeme, (3) o stvaranju palih anđela, (4) o redu i (5) broju anđela.

Za autora ovog djela anđeli su najveća stvarnost i velika okupiranost. Poslije ovoga lako se može razumjeti tadašnja okupiranost anđelima, pa i kasnije kod sv. Tome Akvinskog. Oni postoje, stvo-

reni su prije svijeta (61). Ovdje se posebno poziva na sv. Jeronima i njegov govor o anđelima. A prema Augustinu, tako je mislio M. Zadranin, Bog, stvarajući nebo, stvara anđele i zemlju. Odmah autor nastavlja s diskusijom o savršenstvu anđela. Izgleda kao da sprema scenarij za priču o anđelima ili pomaže nekom slikaru naslikati anđela. Treba čitati ove traktate da se sazna kako su anđeli igrali veliku ulogu u srednjovjekovnoj teologiji i srednjovjekovnom kršćanstvu.

Daljnijih je sedam kratkih poglavlja (*o šest dana stvaranja, o prvom čovjeku u raj, o smještaju prvog čovjeka u raj, o stanju prvog čovjeka, o stablu dobra i zla, zašto se žena nije bojala zmije, o istočnom grijehu*, 72–94) posvećeno stvaranju (jedno poglavlje) i kršćanskoj antropologiji (prvom čovjeku i njegovom padu). Interesantna su autorova razmišljanja o tome je li prvi čovjek stvoren u raj, ili izvan raja. U svakom slučaju, čovjeka gleda kao sliku Božju i time mu daje vrijednost do Boga (76). Također se osvrće na tadašnje heretike o shvaćanju duše. Zanimljiv je govor o čovjeku od tijela i duše, a jednom biću.

Autor se dosta zaustavlja na 'prvom' čovjeku u raj, prvenstveno radi toga da odredi je li smrt naravna ili je posljedica iskonskog grijeha. Jasno je da se opredjeljuje za posljedicu iskonskog grijeha (80). Također je zanimljivo čitati (tko razumije barem malo latinski) o stablu dobra i zla. Ova je tema uvijek bila prisutna, i u babilonskoj i egipatskoj mitologiji i religiji. Autor se pita je li to rajsko stablo stablo znanja dobra i zla, kao što se pitao i sv. Augustin (81). I s ovom temom povezuje i ljudsko iskušenje i zašto je žena bila prva koja je kušala sa zabranjenog stabla dobra i zla (82). *'Zašto se žena nije bojala zmije'*?, autor postavlja pitanje. I tko je grješniji, Adam ili Eva, muškarac ili žena? Autor se opredjeljuje za tumačenje Izidora Hispalensisa (*Sententiarum libri tres*, I.II, c.17; PL 83, 620). Eva je sagriješila iz neznanja (*ex ignorantia*), a Adam hotimice (*ex industria*) (83). A kazna je bila teža za ženu negoli za muškarca. A s druge strane, budući da je žena zgriješila radi sebe, teže je sagriješila i dobila težu kaznu (83-84). Cijelo je ovo poglavlje toliko interesantno da bi se mogao izvući zaključak o tadašnjem shvaćanju muškarca i žene. Isto tako, ni ovaj autor izričito ne kaže u čemu se sastoji

iskonski grijeh, kao što to nije jasno ni kod Augustina. Isto se tako tvrdi da iskonski grijeh zahvaća sva ljudska bića. Također se ukazuje na požudu kao znak i posljedicu iskonskog grijeha (89).

Najduža je rasprava u ovoj knjizi (95 - 112) naslovljena *De peccato* (O grijehu) (*quid sit peccatum, que causa peccati*) i počinje riječima: svaki je grijeh zlo, ali svako zlo nije grijeh (95). Svaki je grijeh u sebi zlo. Zlo iznutra, a ne radi izvanjske zapovijedi ili izvanjskog odnosa (97). Dok grijeh izvire iz zle nakane, a ne iz djela. Ovo je razlikovanje dobro razvio autor u poglavlju O Mojsijevu zakonu (*De Decalogo*). Na brdu dan Mojsijev zakon, na brdu dan evanđeoski zakon. U Mojsijevu su zakonu sadržani prirodni zakoni i buduće istine koje će reći Isus (112). Komentira deset zapovijedi na dosta pristupačan i razumljiv način. Klanjanje može biti Bogu i čovjeku (113). I tako su sve zapovijedi protumačene i primijenjene. Osobito je zanimljivo njegovo tumačenje laži.

Također je vrlo jasan Zadraničinov traktat o sakramentima (*De sacramentis*) (124-138). Razumljivo je kako je ovo komentar Sentencija pa je dosta opsežan. Također je dobro upozoriti da u to vrijeme sakrament ima šire značenje od sedam sakramenata. Čak su se neki sakramentali nazivali sakramentima. Osobito originalno tumači starozavjetne žrtve.

Isus je prvi sakrament koji ispunjava i starozavjetne žrtve i novozavjetno posvećenje. On je Spasitelj i objavitelj triju božanskih osoba u jednome Bogu (131). Tako je u ovome poglavlju sintetizirana autorova kristologija i mariologija.

I zadnji je traktat o strahu (*De timore*). Strahom čovjek može izbjeći zlo, kao što je bilo sa sv. Petrom (Mt 26, 69s), s druge strane, strah može biti izraz respekta i ljubavi (14). Klasična je teologija straha razvijena i poduprta Augustinom, Jeronimom, Bedom ...

Knjiga ne donosi zadnju filozofsku raspravu koja se nalazi u rukopisu - o duši i moćima duše (*De anima et de potentiis animae*). Radi se o filozofskom traktatu.

Na koncu možemo reći da je ovo prvi sustavni prikaz teologije jednog hrvatskog teologa. Isto tako vrlo je interesantno koliko puno citira Sveto pismo. Također je patristička misao jako prisutna, iako

se radi o komentaru Sentencija Petra Lombardskog. Lombardski je za Martina Zadrana jednostavno učitelj. Ipak je potrebno napomenuti kako ovo djelo nije čisti komentar Sentencija nego i njegova teologija.

Ovo je djelo nastalo u vrijeme kad se događaju veliki preokreti u teološkom naučavanju. To je vrijeme Alberta Velikog i Tome Akvinskog. Usvaja se nova filozofija oslonjena na Aristotela i nov oblik razmišljanja u teologiji.

Ovo je djelo vrijednije od jednog povijesnog dokumenta. Baza je zdrava i prirodna, zato je vrijedna za sva vremena. Ovo je djelo osobita materija koja traži stručnu i znanstvenu obradu. Evo prilike mladim znanstvenicima koji se bave filozofijom i teologijom na našem hrvatskom tlu.

Mislim da treba osobito zahvaliti transkriptoru i priređivaču prof. dr. Marijanu Biškupu. On je taj koji je ovo djelo pripremio za javnost, samo za onu koja zna latinski jezik. Da je djelo komparativno i prevedeno na hrvatski jezik, bilo bi puno pristupačnije i upotrebljivije. Zahvaljujemo i izdavaču Kršćanskoj sadašnjosti iz Zagreba. Ovakva djela nisu isplativa, ali su kulturno vrlo korisna. Na njima se ekonomski gubi, a kulturno dobiva.

Marijan Jurčević